

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Klassiõpetaja õppekava

Diana Paal

KÜBERKIUSAMISE LEVIK ÕPETAJATE SEAS TARTUMAA JA VILJANDIMAA ÕPETAJATE HINNANGUIL

magistritöö

Juhendaja: Piret Luik

Läbiv pealkiri: Õpetajate küberkiusamine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Piret Luik (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Evi Saluveer (MA)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	4
Küberkiusamise kui ühe kiusamise alaliigi esinemine täiskasvanute kontekstis	5
Kiusamise olemus	5
Küberkiusamine kui kiusamise alaliik	7
Küberkiusamise vahendid.	10
Küberkiusamise liigid.	13
Kiusamine täiskasvanute kontekstis	14
Täiskasvanute küberkiusamine	17
Õpetajate küberkiusamine.	18
Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid	19
Uurimus õpetajate küberkiusamisest nende endi hinnanguil	20
Meetod	20
Valim.	20
Mõõtevahend.	21
Protseduur.	22
Tulemused	23
Kübersuhtlemine.	23
Küberkiusamine.	24
Arutelu	27
Rakendatavus.	29
Piirangud.	30
Kokkuvõte	30

Summary	32
Tänu sõnad	33
Autorsuse kinnitus	33
Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	34
Kasutatud kirjandus	35
Lisa	40
Õpetajatele saadetud veebipõhine ankeet	40

Sissejuhatus

Viimase 15 aasta jooksul on Lääne-Euroopa õpetajate igapäevatoos toimunud mitmeid muutusi. Lisaks paljudele muudele aspektidele on muutunud ka õpetajate suhtlemine õpilaste, lapsevanemate ning kaastöötajate ja koolijuhtkonnaga. Õpetaja võiks osata suhelda kasutades tänapäevaseid kommunikatsioonivahendeid nagu blogid, koduleheküljed, kiirsõnumid ning teised (Graham-Clay, 2005).

Suhtluse muutumisele on kaasa aidanud eelkõige tehnoloogia kiire areng, millega seoses saavad paljud asjad aetud telefonide ja arvutite teel. Statistikaameti andmetel kasutab Eestis tööealisest elanikkonnast (16-74 aastastest) internetti 78,8% (Sikkut, 2012). Gemius (2013) poolt läbiviidud uuringust selgub, et võrreldes 2011 aastaga on Eestis interneti kasutamine teiste seadmetega peale personaalarvuti tõusnud umbes 11%. See tähendab, et eestlased üha enam kasutavad internetti kas mobiilis või tahvelarvutil. Interneti vahendusel saab saata e-kirju, suhelda kiirsõnumi programmide abil, pidada veebipäevikut, suhelda suhtlusportaalide vahendusel, võimalused on piiramatud. Võib arvata, et lapsevanematega ei suhelda vaid mõningatel korralistel ja erakorralistel kohtumistel, kuna tänapäeva õpetaja võiks olla lapsevanema jaoks alati kättesaadav interneti ja ka telefoni vahendusel. Sama ootavad õpetajalt ilmselt teisedki temaga seotud inimesed - õpilased, kaastöötajad ja koolijuhtkond.

Tehnoloogia ilmselt lihtsustab omavahelist suhtlemist, kuna ka informatsiooni ning tagasisidet on õpilastele ja lapsevanematele selle abil lihtsam edastada. Infovahetus võib olla kiirem ja anonüümsem. Negatiivse informatsiooni edastamisel ei peaks õpetaja kellelegi silma vaatama. Samuti saavad kõik osapooled õpetaja poole pöörduda koolielu puudutavate positiivsete ja negatiivsete küsimustega tehnoloogia vahendusel. Kuna tehnoloogia muudab kõik lihtsamaks, kiiremaks ja kättesaadavamaks, siis nagu mingit probleemi ei olekski. Kahjuks kaasneb aga ka iga positiivsega negatiivne.

Tehnoloogia abi saab kasutada ka kiusamiseks. Sellist kiusamist, mida teostatakse telefonide ja interneti vahendusel nimetatakse küberkiusamiseks (Smith, Mahdavi,

Carvalho & Tippett, 2006). Ekslikult võib arvata, et kiusamine ja ka küberkiusamine on midagi, mis esineb vaid koolis õpilaste seas. Kõiv (2006) sõnul esineb tavakiusamine koolis lisaks õpilastele ka lapsevanemate ja õpetajate seas. On ka neid uurijaid, kes leiavad, et küberkiusamisse on kaasatud palju laiem grupp indiviide (Monks et al., 2009). Kuna õpetajate tavakiusamist on Eestis uuritud ja teiste riikide uurimustest selgub, et ka täiskasvanud osalevad küberkiusamises (Kõiv, 2006; Monks et al., 2009), siis tekib küsimus, kuivõrd on võimalik, et Eestis satuvad õpetajad sellise nähtuse ohvriteks nagu küberkiusamine.

Antud uurimisprobleemist lähtudes on käesoleva magistritöö eesmärgiks Tartumaa ja Viljandimaa koolide õpetajate näitel selgitada küberkiusamise levikut õpetajate seas nende endi hinnanguil. Selgitada välja, milliseid küberkiusamise liike ja vahendeid õpetajate hinnangutel nende küberkiusamiseks kasutatakse ning kes on õpetajate hinnanguil nende küberkiusajateks. Eesmärgi täitmiseks töötati läbi varasemaid uurimusi ning viidi läbi uurimus Tartumaa ja Viljandimaa koolide õpetajate seas, et saada teada hinnanguid nende küberkiusamisele.

Käesolev magistritöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises osas antakse ülevaade küberkiusamise olemusest ning küberkiusamise esinemise võimalusest töökoha kontekstis. Empiirilises osas antakse ülevaade uurimise tulemustest ning analüüsitakse neid. Tuuakse välja õpetajate hinnang nende küberkiusamise esinemise sageduse kohta ning sellele, kes on nende kiusajad ning milliseid vahendeid õpetajate arvates kõige enam kasutatakse nende endi küberkiusamiseks.

Küberkiusamise kui ühe kiusamise alaliigi esinemine täiskasvanute kontekstis

Kiusamise olemus

Kiusamiseks nimetatakse tegevust, mille käigus põhjustatakse tahtlikult teisele indiviidile ebamugavusi või füüsilisi vigastusi (Kõiv, 2006; Olweus, 2003). Kõiv (2006) toob välja

ka, et kiusamine on agressiivse käitumise üks liikidest. Rigby ja Smith (2011) lisavad, et kiusamine eristub üldisest agressiivsest käitumisest selle poolest, et see on tahtliku loomuga korduv pahatahtlik akt, mida viivad ellu võimult teistest tugevamad indiviidid või grupid. Võib öelda, et kiusamiskäitumises on kolm osapoolt. Kaks peamist on ohver ja kiusaja, kuid Kõiv (2006) sõnul on ka kõrvalseisjatel oluline roll kiusamise õhutamisel või pidurdamisel.

Teadlaste seas enim levinud kiusamise definitsioon selgitabki, et tegu on agressiivse käitumisega, millel on kolm tunnusjoont: kahju tekitatakse tahtlikult, sama tegevus kordub aja jooksul ning kiusaja ja ohvri võimusuhted ei ole tasakaalus (Bauman, 2009; Glasner, 2010; Olweus, 2003). Just tahtlikkus ja tasakaalutus võimusuhetes on erinevate uurijate arvates olulised tunnused, mis eristavad kiusamist tavalisest konfliktist (Graham, 2010; Sullivan, Cleary & Sullivan, 2004). Ajalise korduvuse kohapealt lähevad uurijate arvamused lahku. On neid, kes võtavad oma uurimuste aluseks definitsiooni, mille kohaselt kiusamiskäitumine peab olema ajaliselt korduv (Olweus, 2003; Rigby & Smith, 2011; Solberg, Olweus & Endresen, 2007). Teised leiavad jällegi, et ka üksikjuhtumit tuleks korduvate juhtumite kõrval lugeda kiusamiseks (Carbo & Hughes, 2010).

On teada, et suurem osa kiusamisest just toimub koolis teismeliste vahel, seda temaatikat on käsitlenud mitmed uurijad nagu Olweus (2003), Rigby ja Smith (2011), Solberg et al. (2007). Kuid on ka neid uurijaid, kes tõdevad, et kiusamine esineb nii väikelaste, teismeliste kui ka täiskasvanute seas, nii koolis, kodus, vanglas kui ka töökohtadel (Monks et al., 2009). Monks et al. (2009) leiavad, et sellist käitumist, mis toimub erinevates kontekstides ja erinevate osapoolte vahel saab nimetada kiusamiseks just selle tõttu, et võimu kasutatakse ära järjepidevalt.

Kiusamine toimub siis, kui teistest rohkem võimu omavad indiviidid mõnitavad, panevad hüüdnimesid, teevad rassistlikke märkuseid, löövad, levitavad kuulujutte või jätavad oma kaaslaseid sotsiaalselt olulistest tegevustest kõrvale (Graham, 2010). Kuna kiusamine on väga mitmetahuline käitumine, siis lisaks definitsioonile on oluline rääkida ka viisist, kuidas kiusamine toimub. Kiusamine võib olla füüsiline, mittefüüsiline või vara kahjustav (Sullivan et al., 2004). Samad autorid toovad välja erinevate liikide täpsustused, milles füüsilise kiusamise alla kuuluvad hammustamine, löömine, kriimustamine, juustest tõmbamine ning kõik teised kehalist kahju tekitavad rünnakud. Mittefüüsilise kiusamise

jagavad Sullivan et al. (2004) verbaalseks (näiteks telefonikõned, ähvardamine, narritamine) ja mitteverbaalseks, millest mitteverbaalne jaotub omakorda otseseks mitteverbalseks (näoilmed, kehahoiakud) ning kaudseks mitteverbaalseks (ignoreerimine, kõrvale jätmine, teiste õhutamise vaenule) kiusamiseks. Samad uurijad märgivad ära ka, et kiusamiseks võib nimetada nii igat selle alaliiki kui ka erinevate liikide kombinatsioone.

Küberkiusamine kui kiusamise alaliik

Üheks kiusamise alaliigiks võib nimetada küberkiusamist. See on kiusamiskäitumine, mis toimub virtuaalse ehk kübermaailma vahendusel (Kowalski, Limber & Agatston, 2008). Küberkiusamist nimetavad mõned uurijad tavakiusamiseks, mis toimub elektrooniliste vahendite abil (Gradinger, Strohmeier & Spiel, 2010). Samasuguse mõiste defineerimisega nõustuvad ka paljud teised uurijad, näiteks Juvonen ja Gross (2008), Kowalski et al. (2008), Perren, Dooley, Shaw ja Cross (2010), Smith et al. (2006). Sticca ja Perren (2012) toovad välja tunnused, mis eristavad küberkiusamist tavakiusamisest. Uurijad rõhutavad, et küberkiusamisel on tõenäoliselt rohkem tunnistajaid, küberkiusamine on anonüümsem ning selle korral esineb väiksem võimalus saada otsest tagasisidet (Sticca & Perren, 2012). Küberkiusamise juhtumite esinemissageduse kasv paneb uurijaid muretsema (Hinduja & Patchin, 2008). Küberkiusamise uurimisele hakati pöörama rohkem tähelepanu seoses arvutite ja mobiiltelefonide laialdasema kasutamisega (Slonje & Smith, 2008).

Kuna juba kiusamise defineerimisel lähevad uurijate arvamused lahku, siis küberkiusamise mõiste selgitamist ühe või kahe lausega peavad keeruliseks ka Kowalski et al. (2008). Küberkiusamist võib pidada iseseisvaks nähtuseks (Gradinger et al., 2010), kuid samad autorid tõdevad siiski, et küberkiusamine on tavakiusamise üks alaliikidest ja tihti esinevad nad käsikäes. Gradinger et al. (2010) märgivad, et küberkiusamise ja tavakiusamise koosesinendes liigitub suurem osa küberkiusajatest ka tavakiusajateks.

Küberkiusamise olemuse paremaks mõistmiseks selgitatakse seda sageli erinevate kriteeriumite kaudu. Nii tavakiusamise kui ka küberkiusamise korral tuuakse välja nende kolm tunnusjoont: tahtlikkus, ajaline korduvus ning küberkiusaja üleolek oma ohvrast (Bauman, 2009; Nocentini et al., 2010; Patchin & Hinduja, 2006; Smith et al., 2006). Lisaks

toovad mõned autorid välja ka anonüümsuse ja avalikkuse (Nocentini et al., 2010; Slonje & Smith, 2008; Sticca & Perren, 2012), mis samuti mängivad olulist rolli küberkiusamise defineerimisel. Järgnevalt tuuakse välja erinevate kriteeriumite eripärad ning uurijate tõlgendused neist.

Tahtlikkust peavad paljud uurijad kiusamise ja küberkiusamise defineerimisel ja uurimisel oluliseks (Bauman, 2009; Smith et al., 2006). Tahtlikkust vaadeldakse mõningatel juhtudel koos ajalise korduvusega (Nocentini et al., 2010). Nocentini et al. (2010) selgitavad, et tegu ei saa olla tahtmatu, kui see aja jooksul kordub. Ajaline korduvus aitab tihti eristada ühekordset nalja tahtlikust kahjutekitamisest (Nocentini et al., 2010). Samas küberkiusamise ajalise korduvuse selgitamine on keeruline. Kübermaailmas võib vaid ühekordne pahasoovija tegu omada ulatuslikku kahju, kuna küberkiusamise tunnistajaid võib olla ka väga palju. Nocentini et al. (2010), Slonje ja Smith (2008) toovad näiteks olukorra, kui internetti laetakse ühe pahasoovija poolt üks kord üles kellegi häbistamiseks mõeldud pilt või video, siis selle nägijate ja levitajate arv on määramatu ning ühekordsest pahateost on saanud ajaliselt korduv tegu. Patchin ja Hinduja (2006) märgivad oma uurimuses ka ära, et küberkiusamise mõju on püsiv, kuna e-kirju, kiirsõnumeid ja vestlusi on võimalik salvestada ning tulevikus korduvalt kasutada. Ka Gradinger et al. (2010) arutleb selle üle, kui tõsised tagajärjed võivad olla ühekordsel küberkiusamisel selle ohvrile.

Kolmanda põhilise tunnusjoonena käsitletakse küberkiusaja üleolekut oma ohvrist. See tunnus erineb mõnevõrra tavakiusamises osalejate võimuhete tasakaalutusest. Küberkiusaja võib oma ohvrist olla üle vaid näiliselt. See üleolek ei sõltu sotsiaalsest ega füüsilisest staatusest (Patchin & Hinduja, 2006). Samade uurijate sõnul võib üleolek olla saavutatud ka näiteks oskusest paremini digitaalseid vahendeid kasutada. Olulist rolli mängib asjaolu, kas kiusaja teab oma ohvrit ka päriselus. Sellisel juhul on Wolak, Finkelhor, Mitchell ja Ybarra (2008) sõnul suurema tõenäosusega tegemist kiusaja võimult üleolekuga oma ohvrist.

Anonüümsus küberkiusamise korral on see, kui ohver ei tea oma kiusaja isikut. Snell ja Englander (2010) peavad küberkiusamist kaudseks agressiooniks, millega kaasneb anonüümsus. Sticca ja Perren (2012) uurimistulemuste kohaselt on ohvrite hinnanguil anonüümsel kiusamisel ohvrile negatiivsem mõju kui mitteanonüümsel kiusamisel.

Nocentini et al. (2010) selgitavad, et juhtudel, mil ohver tunneb oma kiusajat võib olla ka väga suur mõju, kuna kiusajaks võib osutuda keegi lähedane isik, keda on varem usaldatud. Avalikku küberkiusamist vastandatakse privaatsele (Nocentini et al., 2010). Samad uurijad toovad välja, et avalikku kiusamisse on kaasatud suur hulk kõrvalseisjaid ja tunnistajaid, kellega jagatakse esialgu privaatset saadetud e-kirju, lühisõnumeid või piltsõnumeid. Avalikkus iseloomustab ka neid olukordi, mil piltide, videode ning foorumite kaudu tehakse kedagi maha ning ka seda jälgib väga suur publik (Nocentini et al., 2010). Sticca ja Perren (2012) tõdevad, et privaatse kiusamisega kaasneb ohvril teatav kontroll olukorra üle. Autorid lisavad, et kontroll on kiire kaduma olukorras, kus mingi kahjustav materjal on juba internetti avalikkusele üles riputatud. Uurimistulemused näitavad, et ohvrite jaoks on avalikud tava- ja küberkiusamise vormid negatiivsema mõjuga kui privaatset (Sticca & Perren, 2012). Uurijad selgitavad, et avalik kiusamine võib ohvrit kahjustada suuremal määral, kuna on võimalik, et kõik ohvrit tundvad inimesed teavad, mis põhjustel teda kiusatakse ning ohvri sotsiaalne staatus seatakse seeläbi ohtu.

Küberkiusamise korral ei saa ohver ennast kaitsta tavavõtteid kasutades (Smith et al., 2006). Põhjuseks võib olla küberkiusaja varjatus ning anonüümsus (Slonje & Smith, 2008). Seega kuna on raske selgitada kahjustava käitumise mõju ning sekkuda sellise käitumise lõpetamiseks, peavad Feinberg ja Robey (2009) küberkiusamise olemust tabamatuks. On väga palju uurimusi, mis keskenduvadki küberkiusamise erinevate aspektide uurimisele, et saada kogu temaatikast parem ülevaade (Nocentini et al., 2010; Slonje & Smith, 2008; Smith et al., 2006; Sticca & Perren, 2012).

Antud magistritöös peetakse oluliseks küberkiusamise definitsiooni aspekte, mis käsitlevad teo tahtlikkust ning seda, et kiusaja on oma ohvril võimult üle. Küberkiusamise privaatset ja avalikku vormil vahet ei tehta. Kuigi tahtlikkus ja ajaline korduvus on seotud, siis ajalise korduvuse seisukohalt lähtutakse sellest, et ka ühekordne küberkiusamiskäitumine võib omada ohvri jaoks väga ulatuslikku mõju ning tegu ei pea olema ajaliselt korduv, et ta liigituks antud töös küberkiusamise alla.

Küberkiusamise vahendid.

Küberkiusamiseks kasutatakse peamiselt mobiiltelefone ja internetti (Smith, 2009). Kuna tänapäeva tehnoloogia kasutamise võimalused on piiramatud, siis peaks küberkiusamise olemusest parema ettekujutluse saamiseks rääkima täpsemalt selleks kasutatavatest vahenditest. Küberkiusamise vahendite kohta ei ole uurijate poolt välja toodud kindlat nimekirja. See võib tuleneda sellest, et aja jooksul tehnoloogia areneb ning kasutatakse erinevaid vahendeid. Slonje ja Smith (2008) põhjendavad vahendite arvu limiteerimist oma uurimuses sellega, millised on olnud tulemused varasemates uurimustes. Seega käsitletakse rohkem neid vahendeid, mis on varasemate uurimistulemuste kohaselt enam kasutatud. Samuti võib olla Slonje ja Smith (2008) arvates heaks argumendiks ka see, et uurijad soovivad uurimisinstrumenti hoida võimalikult lühikesena. Sellisel juhul valib uurija välja vahendid, mida oma uurimuses kajastab.

Juvonen ja Gross (2008) tõdevad, et piisavalt teadmisi erinevate vahendite kohta kogudes, on võimalik mõista küberkiusamise olemust ja harida kõiki sellega kokkupuutuvaid. Uurijad jagavad küberkiusamise vahendid laiemas lõikes kaheks. Esimeses grupis on niinimetet reaajas kasutatud vahendid nagu kiirsõnumid, jututoad, mobiilsõnumid, piltide jagamine ning teise grupi moodustavad ajalises nihkes olevad suhtlusvahendid nagu e-kirjad ning veebilehtede postitused (Ahlfors, 2010). Nocentini et al. (2010) proovivad oma uurimuses ka liigitada küberkiusamise vahendeid. Nende uurijate poolt moodustatud esimene grupp on kirjalik-verbaalne, mille näideteks on telefonikõned, sõnumid, e-kirjad, kiirsõnumid, blogid, sotsiaalmeedia suhtlusportaalid, veebilehed ja teine on visuaalsed vahendid nagu näiteks piltide ja videote postitamine ja jagamine.

On uurijaid, kes on kajastanud kuut kuni kaheksat vahendit (Ontario College of Teachers [OCT], 2007; Juvonen & Gross, 2008; Miller & Hufstedler, 2009; Perren et al., 2010; Smith et al., 2006). Mõningad uurijad, näiteks Beale ja Hall (2007), Glasner (2010), Hill ja Kearl (2011), Hinduja ja Patchin (2008), Spears, Slee, Owens ja Johnson (2009), toovad välja ka ainult kolm peamist vahendit, mille hulka kuulub kindlalt e-kiri ning kaks ülejäänut on kas kiirsõnum/ lühisõnum, veebileht või suhtlusportaal. Ka Smith et al. (2006) uurimusest tulid välja kolm küberkiusamise kõige levinumat vahendit: telefonikõned, tekstisõnumid ja elektronkirjad. Kuna need vahendid on pikka aega juba kasutuses olnud, siis on see ka

üks võimalikest põhjustest, miks neid kõige enam küberkiusamiseks kasutatakse. Snell ja Englander (2010) lisavad, et just neid kolme vahendit on ka kõige lihtsam küberkiusamiseks kasutada, need vahendid on kõigile lihtsalt kättesaadavad. Vaadeldes eelpool mainitud uurimusi, joonistub välja kümme küberkiusamise vahendit: e-kiri, jututuba, blogi, video, pilt, kiirsõnumi programmid, suhtlusportaalid, tekstisõnum mobiilis, telefonikõne, erinevad veebilehed. Kõiki kümmet vahendit ühes uurimuses pole töö autorile teada olevalt varem uuritud. Järgnevalt tuuakse välja erinevate vahendite iseloomulikud tunnused ning nende esinemise olulisus küberkiusamise vahendina.

E-kiri on üks peamisi küberkiusamise vahendeid, mis uurijaid huvitab ning mille kasutamist on varasematel aastatel eraldi uuritud (Baruch, 2005; Hinde, 1999). E-kirja sisu kahjustavat mõju on uuritud juba Hinde (1999) poolt, milles uurija leiab, et e-kirjade sisu ei ole sugugi hästi jälgitav ning võib kahjustada selle saaja tervist tõsiselt. Üks põhjustest, miks e-kirju kasutatakse tihti on see, et nende saatmine on lihtne, kuna ligipääs e-postile on peaaegu igal ühel (Baruch, 2005). Kirjade lugemine ja neile vastamine on kiire protsess ning seetõttu on võimalik dialoog kahe osapoole vahel (Baruch, 2005). Seda vahendit kasutatakse aga ka ähvardavate ning ahistavate sõnumite saatmiseks (Beale & Hall, 2007). Uurijad lisavad, et kuigi on lihtne tuvastada, mis aadressilt kiri saadeti, siis on võimatu teada, kes on reaalselt selle aadressi taga (Beale & Hall, 2007; Hinduja & Patchin, 2008). Hinduja ja Patchin (2008) toovad välja, et varjunimede kasutamine muudab e-kirjade abil kiusamise anonüümseks küberkiusamise vormiks. Smith et al. (2006) uurimuse tulemuste kohaselt pole e-kirjade mõju ohvrile sama ulatuslik kui tavakiusamisvõtete korral.

Beale ja Hall (2007) sõnul on kiirsõnumid väga sarnased e-kirjadele, kuid need edastavad saadetava sõnumi palju kiiremini. Kui kiirsõnumite abil on kahjustavaid sõnumeid ohvrini võimalik väga kiiresti toimetada, siis on nende abil võimalik ka sotsiaalselt olulistest tegevustest kõrvale jätta (blokeerida, mitte võtta listi) (Beale & Hall, 2007).

Suhtlusportaalet (O’Keeffe & Clarke-Pearson, 2011; Perren et al., 2010) ja veebilehti (Miller & Hufstedler, 2009; Patchin & Hinduja, 2006; Perren et al., 2010; Privitera & Campbell, 2009; Smith, 2009; Smith et al., 2006; Spears et al., 2009; Ontario College of Teachers OCT, 2007) loetakse ka erinevates uurimustes küberkiusamise vahendite hulka. Beale ja Hall (2007) sõnul võivad küberkiusajad ka ise luua veebilehti ohvrite

kiusamiseks. Üks võimalustest on luua hääletamis võimalusega lehekülgi, kus valitakse välja kõige negatiivsemate omadustega inimesi (Beale & Hall, 2007; Phippen, 2011). Lisaks loodavatele veebilehtedele, kasutatakse küberkiusamiseks ka juba olemas olevaid. Üheks võimaluseks on sotsiaalmeedia leheküljed. Sotsiaalmeedia veebilehtede all peetakse En Kwan ja Skoric (2012) sõnul silmas interneti lehekülgi, millel kasutajad saavad saata privaatsaid sõnumeid, laadida üles pilte ja postitusi ning neid kommenteerida ja jagada, korraldada üritusi erinevatele huvigruppidele. Üks sellistest enam kasutatavatest sotsiaalmeedia vahenditest on Facebook. Phippen (2011) uurimuses tuli välja, et 60% õpetajatest kasutab sotsiaalmeedia vahendit Facebook ning sama uurimuse intervjuudest tuli välja, et Facebooki kasutati küberkiusamiseks läbi gruppide, libakontode ja grupivestluste.

Blogid ehk veebipäevikud, mis on avalikult veebis kõigile lugemiseks võivad saada ka küberkiusamise vahenditeks (Juvonen & Gross, 2008). Tekstsõnum ehk sms on lühike sõnum, mida saadetakse mobiiltelefonidega (Beale & Hall, 2007). Tekstsõnumeid kasutatakse Kowalski ja Limber (2007) uurimuse kohaselt küberkiusamiseks, kuid võrreldes kiirsõnumitega oluliselt harvem. Ka telefonikõne kuulub verbaalsete küberkiusamise vahendite hulka (Nocentini et al., 2010). Smith et al. (2006) uurimuses tuli välja, et telefonikõnede abil küberkiusamine kestis võrreldes teiste vahenditega kauem.

Jututuba võimaldab selle kasutajatel reaalselt vestelda (Beale & Hall, 2007). Samuti on võimalik jututubades varjunime taha peituda, et ohver ei saaks tuvastada oma kiusajat (Patchin & Hinduja, 2006). Ka mobiiliga piinlikus olukorras pilti tehes saab kiusaja oma ohvrit küberkiusata (Hinduja & Patchin, 2008). Kahjustavaid pilte saab jagada e-kirjade, kiirsõnumi programmide ja veebilehtede vahendusel.

Magistritöö autori hinnangul tehnoloogia areneb kiiresti ning tihti erinevad vahendid põimuvad nii, et pole võimalik kindlalt eristada üht vahendit teisest. Näiteks sotsiaalmeedia vahend *Facebook* pakub hulgaliselt kombineeritud vahendite kasutamise võimalust. Sellel veebilehel saab saata kiirsõnumeid, postitada pilte/ videosid, pidada blogi, luua gruppe omavahel suhtlemiseks ning mängida mängu. Sotsiaalmeedia kasutamiseks pole praegusel ajal tarvilik isegi arvuti olemas olu, kuna kõike, mida varem oli võimalik teha vaid arvuti abil, saab teha ka vaid mobiiltelefoni ja mobiilse interneti vahendusel (Gemius, 2013).

Küberkiusamise liigid.

Patchin ja Hinduja (2006) järgi on küberkiusamine käitumine, mis sisaldab endas interneti vahendusel kellegi häirimist, õelal viisil narritamist, solvavate nimedega sildistamist, tahtlikult väljajätmist, ähvardamist, seksuaalse tooniga märkuste tegemist. Eelpool mainitud uurija on kirjeldanud küberkiusamist selle liikide kaudu.

Willard (2007a) toob õpetajatele mõeldud küberkiusamise juhendis välja kaheksa peamist küberkiusamise liiki:

- sõimamine (*flaming*) – elektroonika vahendusel vihase ja vulgaarse sisuga sõnumite saatmine;
- ahistamine (*harassment*) – korduvalt ebameeldiva, õela ja solvava sisuga sõnumite saatmine;
- mustamine (*denigration*) – kellegi kohta saladuste või kuulujuttude levitamine kübermaailma vahendusel, sooviga kahjustada selle isiku mainet või sõprussuhteid;
- kellegi teisena esinemine (*impersonation*) – kahjustades selle isiku mainet ning sõprussuhteid;
- saladuste levitamine (*outing*) – kellegi saladuste või isikliku informatsiooni jagamine interneti vahendusel kõrvaliste isikutega;
- saladuste väljarääkimisele õhutamine (*trickery*) – isikute nii kaugemale viimine, et nad räägivad välja oma saladused, mille järel jagatakse seda infot veebis teistega;
- kõrvale jätmine (*exclusion*) – sotsiaalselt olulistest tegevustest või gruppidest välja jätmine;
- küberjälitamine (*cyberstalking*) – korduv ning pidev ahistamine ja mustamine, millega kaasnevad ähvardused ja hirmu tekkimine (Willard, 2007a, lk-d. 1–2).

Sõimamine ning ahistamine võivad tunduda sisult sarnased, kuid erinevad eelkõige selle poolest, et ahistamine on pigem ühepoolne tegevus (Kowalski et al., 2008). Sama autori sõnul võib sõimamine tihti muutuda vastastikuseks kiusaja ja ohvri vahel. Mustata võib inimesi näiteks luues nende halvustamiseks mõeldud veebileht või kasutades mõnd juba varemloodud veebilehte inimeste halvustamiseks (Kowalski et al., 2008; Willard, 2007a). Töö autori arvates on sõimamine võimalik erinevate vahendite vahendusel: e-kiri, sms, telefonikõne, jututuba jne.

Kowalski et al. (2008) täpsustab, et kõrvale jätmist saab viia läbi kahel viisil: ignoreerides ehk gruppi mitte vastu võttes, kuid ka grupist väljaarvates/ hääletades. Lisaks kirjeldab sama uurija ka sellist nähtust nagu (*happy slapping*). See on mobiiliga filmitud video ebameeldivast olukorrast, kus alandatakse ohvrit, kas teda rünnates või kiusates. Video riputatakse üles ka internetti kõigile vaatamiseks.

Siinkohal ühinevad ka tavakiusamine ja küberkiusamine, kui tavakiusamist mobiiliga filmitakse ja riputatakse see veebi üles kõigile vaatamiseks. Küberjälitamist ning küberähvardamist saab ka kokku võtta sõnaga küberväljapressimine (Naruskov, 2009).

On veel ka teine küberkiusamise liikide jaotamise võimalus. Nocentini et al. (2010) moodustavad neli suuremat kategooriat, mis lähtuvad sõnumist: kirjalik-verbaalne, visuaalne, teise identiteedi omastamine ning välja jätmine. Uurimusest (Nocentini et al., 2010) selgus, et kirjalik-verbaalsete liikide alla kuuluvad näiteks ahistamine, jälitamine, solvamine, ähvardamine ja väljapressimine. Visuaalselt saab küberkiusata näiteks piltidega. Identiteedi omastamine on samas uurimuses osalejate sõnul lausa kuritegelik või ebaseaduslik. Ka Eesti Vabariigi karistusseadustiku kohaselt on teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine karistatav rahalise trahvi või vangistusega (Riigikogu, 2014). Neljanda küberkiusamise liikide alajaotuse moodustab välja jätmine, mis hõlmab enda alla isoleerimise, ignoreerimise, diskrimineerimise ning alandamise (Nocentini et al., 2010).

Kiusamine täiskasvanute kontekstis

Kiusamiskäitumisse võivad olla kaasatud ka täiskasvanud (Monks et al., 2009). Kui teismelisi kiusatakse enamasti koolis, siis täiskasvanute kiusamine toimub töökohal. Täiskasvanute kiusamist ja töökoha kiusamist kasutatakse antud töös sünonüümidenä. Dzurec ja Bromley (2012) märgivad, et täiskasvanute kiusamine võib tunduda võimatusena, kuna täiskasvanute puhul eeldatakse, et nad tulevad töökohale kavatsusega pühenduda töö tegemisele. Uurija sõnul tuleb seda enam, mida võimatum olukord tundub, pöörata negatiivsele käitumisele tähelepanu. Täiskasvanute kiusamine leiab aset töökohal kuna suure osa oma ajast veedavad täiskasvanud just seal olles. Moran (2011) väidab, et viimase veerandsaja aasta jooksul on töökoha kiusamine pälvinud uurijate suuremat tähelepanu,

temaatika uurimisega tegelevad psühholoogia, juura ja ka inimtööjõu uurijad. Carbo ja Hughes (2010) sõnul on töökoha kiusamisel tõsised tagajärjed ning kahjuks on see ka väga levinud probleem. Tõsisemate tagajärgede seas esitlevad Keim ja McDermott (2010) teiste seas depressiooni, läbipõlemist ning traumajärgset stressihäiret.

Töökoha kiusamist saab mõõta kahel peamisel viisil, mille uurimistulemused võivad üksteisest olulisel määral erineda (Lutgen-Sandvik, Tracy & Alberts, 2007). Lutgen-Sandvik et al. (2007) toovad välja, et üheks võimaluseks on uurida nähtust kindla struktureeritud küsimustiku abil (*NAQ – Negative Acts Questionnaire*), milles vastajad ei pea ennast nimetama kiusamise ohvriteks, vaid see selgub küsimustiku põhjal. Teiseks võimaluseks on kasutada küsimustikku, milles vastaja annab ise hinnangu sellele, kas ta on kiusamise ohver või mitte (Lutgen-Sandvik et al., 2007).

Uurijate suurim mure seoses töökoha kiusamise uurimisega on sellele hea definitsiooni andmine. Inglise keelses kirjanduses võib leida töökoha kiusamise väljendamiseks erinevaid termineid nagu *mobbing* (kambaks kogunemine) (Keim & McDermott, 2010), *workplace bullying* (töökoha kiusamine) (Carbo & Hughes, 2010; Moran, 2011), *online abuse* (internetis ahistamine) (Phippen, 2011). Einarsen (2000) sõnul kasutavad Skandinaavia uurijad terminit *mobbing* käitumise kirjeldamiseks, kus töötajat süsteemselt ja korduvalt väärkoheldakse kaastöötajate või ülemuste poolt. Ühtne arusaam töökoha kiusamisest aitaks kaasa selle mõistmisele ja ka seaduste loomisele töökoha kiusamise takistamiseks (Moran, 2011). Kuid siinkohal lähevad uurijate arvamused lahku. Uurijad väidavad küll, et oleks oluline, kui meil on ühtne arusaam, kuid siiski vaadatakse seda nähtust erinevate külgede pealt ja rõhutatakse erinevaid aspekte.

Ka Eestis on töökoha kiusamine töötajate hinnanguil probleemiks, selgus Tööinspektsiooni tellitud uurimuses, mille tulemused avaldati 2010. aastal (Seppo, Järve, Kallaste, Kraut & Voitka, 2010). Selles uuringus käsitleti töökoha kiusamist kui inimese korduvat ebameeldivat ja alandavat viisil kohtlemist, mille vastu on raske inimesel ennast kaitsta (Seppo et al., 2010). Seega loeti antud mõiste käsitleluses oluliseks tegevuse kordumist ning ohvri võimetust ennast kiusaja eest kaitsta. Ka Norra uurijate arvates ei saa töökoha kiusamine olla üksikjuhtum, vaid pigem on ajajooksul korduv (Vie, Glasø & Einarsen, 2011).

On aga uurijaid, kes on saanud teistsuguseid tulemusi. Ameerikas on 2010. aastal läbiviidud uurimus, mis keskenduski töökoha kiusamisele uue ja täpsema definitsiooni väljatöötamisele. Selle uurimuse lähtekohaks olid inimõigused (Carbo & Hughes, 2010). Carbo ja Hughes (2010) jõudsid järeldusele, et järgnev definitsioon töökoha kiusamise kohta on parim:

Töökoha kiusamine on igasuguste võimuallikate mitteteretunud ärakasutamine selleks, et mõjutada, heidutada, kontrollida või muul moel kahjustada sihtmärgiks oleva töötaja õigust olla lugupeetud, töötaja tööalast arengut, väärikust, hääleõigust või teisi inimõigusi. (Carbo & Hughes, 2010, lk. 11)

Uurijad ei rõhutanud tegevuse kordumist ega tahtlikkust. Nad pidasid olulisemaks seda, kuidas tundis ohver ennast peale rünnakut. Ka ühekordne ebameeldiv vahejuhtum võib ohvri eneseväarikust oluliselt kahjustada (Carbo & Hughes, 2010).

Kuna nähtuse defineerimisel rõhutatakse erinevatele asjaoludele, siis on ka uurimistulemused erinevad. Eestis läbiviidud uuringu kokkuvõtva raporti kohaselt ütles ligi 10% Eesti töötajatest, et neid on viimase aasta jooksul töökohal kiusatud (Seppo et al., 2010) ning 37% kiusamisjuhtumitest on kiusajaks vahetu ülemus. Ameerikas läbiviidud uuringu kohaselt oli selleks protsendiks aga 38.7 (Moran, 2011). Täiskasvanute kiusamine ei ole Cusack (2000) sõnul seotud mõne kindla ametiga. Seega võivad õpetajad sattuda samamoodi kiusamise ohvriteks nagu teiste ametite esindajad. Kui ohvriks on täiskasvanu, siis kiusajaks võivad olla kaastöötajad või ülemused (Keim & McDermott, 2010). Kuid kui tegemist on kooliõpetajatega, siis võib aset leida ka õpilastepoolne kiusamine (Kauppi & Pörhölä, 2012; Keim & McDermott, 2010; Kõiv, 2006).

Keim ja McDermott (2010) tõdevad, et õpetajate langemine kiusamise ohvriks võib tunduda vähetõenäoline, kuna tegemist on erialaga, mis spetsialiseerub teiste õpetamisele ning eesmärkide täitmisele kaasa aitamisele. Kuid siinkohal võib oluliseks teguriks töökoha kiusamise juures osutada üldine töökliima (Cusack, 2000). Kauppi ja Pörhölä (2012) uurimusest selgub, et õpetajad satuvad enda hinnangul kiusamise ohvriteks oma töö ülesannete ja iseloomu tõttu. Eestis on uuritud ka õpetajate kiusamist koolis. Kõiv (2006) märgib oma uurimuses, et õpetajaid võivad kiusata nii õpilased kui ka teised täiskasvanud, kes õpetajatega igapäevaselt kokku puutuvad. Teisteks täiskasvanuteks

võivad olla lapsevanemad, kaastöötajad ning kooli juhtkonna liikmed. Uurimustulemuste kohaselt kiusasid õpilased õpetajaid sagedamini kui teised täiskasvanud (Kõiv, 2006) ning kiusamiseks kasutati pigem verbaalseid kui füüsilisi kiusamisliike. Ka juba varasemad uurimistulemused Suurbritannias (Pervin & Turner, 1998) viitavad õpetajate langemist õpilastepoolse kiusamise ohvriks. Pervin ja Turner (1998) uurisid õpetajate hinnanguid nende kiusamisele. Eelnevas uurimusest selgus, et kiusatavate õpetajate sõnul nende töövõimekus ning töötulemused kannatasid oluliselt.

Täiskasvanute küberkiusamine

Palju on uuritud küberkiusamist koolis õpilaste kontekstis, ning uurimistulemused näitavad, et tegu on tõsise probleemistikuga (Hinduja & Patchin, 2008; Naruskov, 2009; Olweus, 2003; Slonje & Smith, 2008). Ka küberkiusamine on üks kiusamisliikidest, mis võib töökohal uurijate sõnul esineda (OCT, 2007; Phippen, 2011; Privitera & Campbell, 2009). Smith (2009) tõdeb, et küberkiusamine täiskasvanute vahel ületab lihtsa telefonikõne ja e-kirja konteksti, kuna täiskasvanud kasutavad tehnoloogiat oskuslikumalt. Privitera ja Campbell (2009) poolt läbi viidud uuring Austraalia tootmissektori meestöötajate seas näitas seda, et info- ja kommunikatsioonitehnoloogial on võime muuta tavakiusamise olemust ja seega muuta tavakiusamine küberkiusamiseks töökohal.

Baruch (2005), Privitera ja Campbell (2009) uurimustest tuli välja, et peamisteks töökoha küberkiusamise vahenditeks töötajate sõnul olid e-kirjad ning veebilehed, samuti telefonikõned ning kiirsõnumid. Ühes varasemas uurimuses keskenduti e-kirjade kasutamisele kiusamiseks töökohal (Baruch, 2005). Baruch (2005) tõi välja e-kirjade kasutamise lihtsuse: nad on kergesti ligipääsetavad, neile saab kiiresti vastata ning seeläbi saab toimuda kahepoolne sünkroniseerimata vestlus. Sünkroniseerimata selles mõttes, et vestlejad ei viibi samal hetkel samas kohas, vaid vastamine toimub ajalises nihkes. Töö autori arvates kasutatakse nende lihtsuse tõttu töökohtadel omavaheliseks suhtlemiseks antud vahendit kõige sagedamini. Peamised täiskasvanute küberkiusamise liigid tulid ka uurimuste käigus välja. Küberkiusamise liikidest kasutasid kiusajad enam Privitera ja Campbell (2009) uurimuses informatsiooni varjamist, telefoni teel kuulujuttude levitamist,

elektronkirjade teel alusetut süüdistamist ning täitmatute tööülesannete jagamist. Sellele nimekirjale lisanduvad veel hirmutamine, tööga seotud solvangud, isiklikud ähvardused, verbaalne väärkohtlemine ning seksuaalne ahistamine (Baruch, 2005).

Õpetajate küberkiusamine.

Ka õpetajad koolides kasutavad juba pikka aega oma õpilaste, lapsevanemate ja kaastöötajatega suhtlemiseks infotehnoloogia abi (OCT, 2007). Vähe on teada selle kasutamisega kaasnevatest negatiivsetest külgedest nagu küberkiusamine.

Haridussektor on Hollandis läbiviidud uurimuse kohaselt üks riskisektoritest, kus tõenäoliselt leiab aset töökohakiusamine (Hubert & van Veldhoven, 2001). Kui täiskasvanutevahelist kiusamist koolikontekstis on vähesel määral uuritud, siis küberkiusamine täiskasvanute vahel on veel vähemal määral uurijate huviorbiiti sattunud. Mõningad varasemad uurimused siiski näitavad, kui tõsise probleemistikuga on tegemist küberkiusamise näol koolis õpetajate seas (OCT, 2007; Phippen, 2011). Suurbritannias viidi läbi uurimus 377 haridusvaldkonna töötaja seas (Phippen, 2011). Uurimuse eesmärgiks oli teada saada haridustöötajate hinnanguid enda või oma kaastöötajate küberkiusamise kogemusele. Sooviti teada, kes on õpetajate sõnul peamised küberkiusajad ning kuivõrd on õpetajaid küberkiusamise teemadel koolitatud. Phippen (2011) uurimistulemustest selgus, et pea 36% õpetajate hinnangul on nad kokkupuutunud küberkiusamisega, kas siis isiklikult või teades mõnda kolleegi. Antud uurimuses olid peamisteks küberkiusajateks õpetajate sõnul õpilased (72% juhtudest). Uurijate üllatuseks mängis õpetajate sõnul suurt rolli ka lapsevanemate poolne küberkiusamine, 30% juhtudest märgiti küberkiusajaks lapsevanemat. Phippen (2011) märgib peamiseks küberkiusamise vahendiks sotsiaalmeedia erinevad võimalused, kuid toob välja ka mobiiltelefonide kasutamise küberkiusamiseks.

Paar aastat varem Kanadas Ontario Õpetajate kolledži poolt läbiviidud uurimuses (OCT, 2007) väitis 84% uurimuses osalenud alg- ja põhikooli õpetajatest, et nad on langenud küberkiusamise ohvriteks. 41% vastanutest väitis, et teab mõnda teist õpetajat, keda on küberkiusatud. Küberkiusamise vahenditest kasutati 45% küberkiusatud õpetajate sõnul e-kirju, 44% õpetajate korral jututubasid või foorumeid.

Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Uurimused (OCT, 2007; Phippen, 2011) on näidanud, et Kanadas ja Suurbritannias on küberkiusamine probleemiks ka õpetajate seas. Eestis ei ole töö autorile teada olevalt õpetajate küberkiusamise valdkonda põhjalikumalt uuritud. Selleks, et teada saada kui tõsiselt puudutab see Eesti õpetajaskonda, on oluline teada saada, kuivõrd levinud on Eesti pedagoogide seas küberkiusamine nende enda hinnangute põhjal.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on Tartumaa ja Viljandimaa koolide õpetajate näitel selgitada küberkiusamise levikut õpetajate seas nende enda hinnangutel, milliseid küberkiusamise liike ning vahendeid õpetajate hinnangutel nende küberkiusamiseks kasutatakse, kes on õpetajate hinnangul nende küberkiusajateks.

Antud magistritöö uurimusele esitati neli hüpoteesi toetudes Kanadas ja Suurbritannias läbiviidud õpetajate küberkiusamise uurimustele ning Eestis läbiviidud õpilaste küberkiusamise uurimusele.

Kuna OCT (2007) uurimuse kohaselt kasutatakse õpetajate hinnangul nende küberkiusamiseks vahenditest enam e-kirju ning lähtudes seisukohast, et e-kiri on enam seotud interneti kui mobiiltelefoniga, siis püstitatakse esimeseks hüpoteesiks:

1. Õpetajaid kiusatakse nende enda hinnangul enam interneti vahendusel kui mobiiltelefoni vahendusel.

Kuna Phippen (2011) uurimuse kohaselt on õpetajate hinnangul nende küberkiusajateks enam õpilased kui lapsevanemad ja kaastöötajad, siis püstitatakse teiseks hüpoteesiks:

2. Õpilased on sagedamini õpetajate küberkiusajateks kui täiskasvanud õpetajate hinnangute alusel.

Lisaks OCT (2007) uurimistulemustele peavad ka paljud teised uurijad, näiteks Beale ja Hall (2007), Glasner (2010), Hill ja Kearl (2011), Hinduja ja Patchin (2008), Spears et al. (2009) e-kirju kõige olulisemaks ja sagedamini kasutatavaks küberkiusamise vahendiks. Seega kolmandaks püstitab töö autor järgmise hüpoteesi:

3. E-kirja kasutatakse õpetajate hinnanguil sagedamini nende küberkiusamiseks kui teisi küberkiusamise vahendeid.

Kuna teiste riikide õpetajate küberkiusamist käsitlevates uurimustes küberkiusamise liikide kasutamisele tähelepanu pole pööratud, siis võetakse antud magistritöös küberkiusamise liikide uurimise aluseks Naruskov (2009) poolt läbiviidud õpilaste vahelist küberkiusamist käsitlev magistritöö. Ka Naruskov (2009) viis läbi oma uurimuse Eestis. Eelmainitud uurimuse tulemustest selgub, et kõige sagedamini kasutati küberkiusamise liikidest sõimamist. Sellest lähtuvalt püstitatakse neljas hüpotees:

4. Sõimamist kasutatakse õpetajate hinnanguil sagedamini nende küberkiusamiseks kui teisi küberkiusamise vahendeid.

Uurimus õpetajate küberkiusamisest nende endi hinnanguil

Meetod

Uurimismeetodi valikul sai määravaks see, et Eestis pole õpetajate küberkiusamist varasemalt uuritud ning ülevaatlikke andmeid ei ole. Kuna antud teemast ülevaadet ei ole, siis otsustati kvantitatiivse ning kaardistava uurimismeetodi (*survey*) kasuks. Kui sooviks on koguda palju andmeid üldistuste tegemiseks, soovitavad uurijad (Cohen, Manion & Morrison, 2007) kasutada kaardistavat andmete kogumise tüüpi. *Survey* puhul on tegemist standardiseeritud andmete kogumise vormiga, mille üks peamisi meetodeid on küsitlus (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2010).

Valim.

Käesolevasse kvantitatiivsel uurimisel põhineva lõputöö valimisse kuulusid kümne Tartumaa ja kümne Viljandimaa üldhariduskooli õpetajad. Koolidest koostati Eesti Hariduse Infosüsteemile tuginedes nimekiri, kuhu kaasati Tartumaa ja Viljandimaa üldharidust pakuvad põhikoolid, keskkoolid ja gümnaasiumid. Tegemist on klastervalimiga, kust süstemaatilise juhuvaljavõtu alusel valiti välja koolid. Koolide seas oli nii maa- kui ka linnakoole. Valimisse kaasati 20 kooli kõik õpetajad. Koolide õppejuhtidega võeti ühendust ning paluti neil edastada e-kiri koos viitega ankeedile, kõikidele selle kooli õpetajatele. Ei saa kindlalt väita, kas kõik koolide esindajad seda tegid või mitte.

Kokku laekus ankeedile vastuseid 107 vastajalt, kellest 94 (88%) olid naised. Vanust

ning tööstaaži uuritavatelt täpselt ei küsitud, kuid paluti valida sobivaim etteantud vahemik. 53% (N=57) vastajal on tööstaaži üle 15 aasta, alla viie aasta on tööstaaži 17% (N=19) vastajatest. Vanuseline jaotus on toodud tabelis 1.

Tabel 1 – Tabel vastajate vanuselisest jaotusest.

Vanuseline jaotus	N	%
>25	5	5
26-29	9	8
30-39	24	22
40-49	33	31
50-55	18	17
55<	18	17

Vastajatest 71 (66%) märkis ennast linnakooli õpetajaks ning 39 (36%) maakooli õpetajaks. Valimis oli 3 õpetajat, kes märkisid, et töötavad nii linna- kui ka maakoolis. Humanitaaraineid õpetab 62 vastajat, oskusainete õpetajaid oli 40, reaallaineid õpetab 35 ning loodusaineid 32 vastajat. Õpetajatel paluti märkida, millistes kooliastmetes nad tunde annavad. 36 (34%) õpetajat märkis, et annab tunde põhikooli esimeses astmes, 60 (56%) märkis, et annab tunde teises kooliastmes, kolmandas kooliastmes õpetab 62 (58%) õpetajat. Gümnaasiumis annab tunde ankeedile vastanutest 54 (50%).

Mõõtevahend.

Uurimisinstrumentina kasutati ankeeti (vt lisa 1), milles küsiti õpetajate endi hinnanguid nende küberkiusamisele. Ankeedi koostas magistritöö autor ise, tuginedes erinevatele varasematele uurimustele ja teooriatele (OCT, 2007; Phippen, 2011; Willard, 2007b; Nocentini et al., 2010). Ühtegi konkreetset küsimust varasemast uuringust ei võetud, vaid interpreteeriti varasematest uurimistulemustest lähtudes. Küsitlus viidi täielikult läbi veebikeskkonnas.

Veebipõhise ankeedi kasuks otsustati mitmel põhjusel. Veebiküsitlus võimaldab jõuda anonüümsemalt võimalike küberkiusamise ohvriteni, ilma nende tegelikku isikut vastustega seostamata, uurimuses osaleja saab vastata küsimustele talle sobival ajal ja keskkonnas, suurema tõenäosusega on osalejad vabatahtlikud (Cohen et al., 2007). Kuna tegemist on delikaatse teemaga, siis vältimaks eetilisi probleeme, ei võetud otse ühendust vastajatega.

Cohen et al. (2007) soovivad vastajatele saata viide veebilehele, kus saab ankeeti täita, ilma e-maili ja muude isiklike andmete sisestamiseta. Olulist rolli mängis soov säästa aega ning muid kulusid, mis reaalsete ankeetide vastajateni toimetamisega kaasnevad. Veebipõhine küsitlus võimaldab lühikese aja jooksul saada kätte piisava arvu vastuseid (Cohen et al., 2007). Ankeedi valiidsuse tagamiseks vaadati see üle eksperdi poolt.

Ankeet koosnes kokku 69 küsimusest. Küsimused jagunesid nelja plokki.

- Esimese ploki küsimused käisid vastajate arvutialaste teadmiste ning sotisaalmeedia ja mobiiltelefoni kasutamise kohta. Plokis oli kokku kolm küsimust, millest üks oli Likerti skaala ja kaks etteantud vastusevariantidega poolkinnist küsimust (Cronbach'i Alfa 0,66).
- Teise ploki moodustasid 27 Likerti skaalal põhinevat küsimust vahendite kohta, mida õpetajad kasutavad suhtlemiseks õpilaste, lapsevanemate, kaastöötajate ja koolijuhtkonnaga (Cronbach'i Alfa 0,86).
- Kolmandas plokis oli 33 Likerti skaalal põhinevat küsimust õpetajate hinnangute kohta nende küberkiusamisele. Plokis olid küsimused küberkiusamise kohta interneti ja mobiiltelefoni vahendusel, küberkiusajate kohta, küberkiusamise vahendite ja liikide kohta (Cronbach'i Alfa 0,92).
- Neljanda ploki moodustasid 6 küsimust taustandmete kohta.

Protseduur.

Uurimus viidi läbi ajavahemikul september-oktoober 2013. E-maili teel võeti ühendust 10 Tartumaa ja 10 Viljandimaa kooli õppejuhiga. Õppejuhtidele saadeti kiri uurimuse eesmärkide kohta ning palvega edastada e-kiri antud kooli kõikide õpetajate e-mailile. Ankeedi edastamine õppejuhtide poolt ning sellele vastamine õpetajate poolt toimus vabatahtlikkuse alusel. Õppejuhtidele saadeti pooleteise nädala möödudes meeldetuletus e-kiri. Ankeedi vastamisele ajalist piirangut ei rakendatud.

Kõiki uurimuses osalejaid informeeriti osavõtmise vabatahtlikkuses ja anonüümsuses. Uurimus oli üles ehitatud selliselt, et sellega tagati uuritavate informeeritud nõusolek (Cohen et al., 2007). Täidetud olid kõik neli informeeritud nõusoleku kriteeriumit, millele Cohen et al. (2007) viitavad: vastajate kompetentsus, vabatahtlikkus, informeeritus ja arusaamine

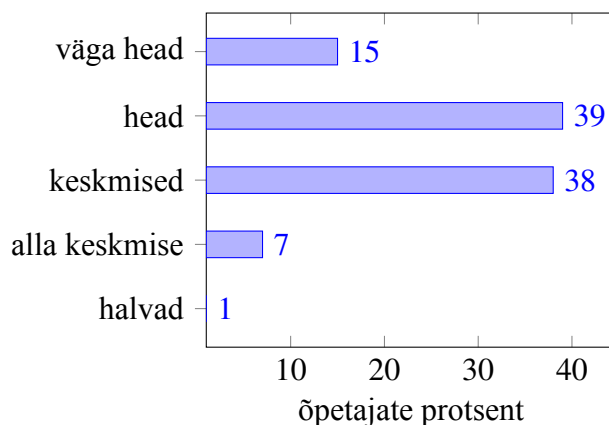
uurimuse olemusest. Uurimuses osalejad olid täiskasvanud, kes teevad otsuseid oma valikute üle ise. Kõiki ankeedi saajaid informeeriti nii e-kirjas kui ka veebipõhise ankeedi päises antud uurimuse eesmärkidest, vastamise vabatahtlikkusest, andmete anonüümsusest ning andmete üldistatud kujul uurimuse tarbeks kasutamisest. Ankeedis ei küsitud vastajate nime ega ka kooli, samuti ei oma töö autor ülevaadet vastajate e-maili aadressitest. E-kirjas andis uurimuse läbiviija ka teada võimalusest saada üldistatud kujul ülevaadet uurimistulemustest.

Ankeedi täitmine võttis aega umbes 10 minutit. Uurimusandmete töötlemisel kasutati andmetöötlusprogrammi *SPSS Statistics versioon 20* vahendeid. Valimi hinnangute keskväärtuste erinevuste usalduse hindamiseks ning tulemuste interpreteerimiseks kasutati Friedman'i testi ja Wilcoxon'i märgitesti.

Tulemused

Kübersuhtlemine.

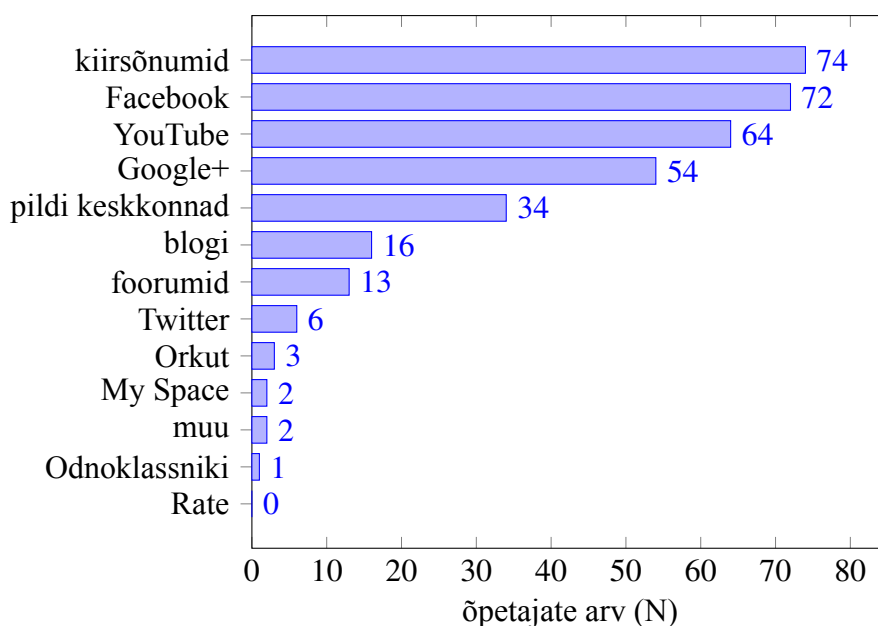
Vastajatel paluti hinnata oma arvutialaseid teadmisi. Õpetajate hinnangud nende arvutialastele teadmistele on toodud välja joonisel 1.

Joonis 1 – Õpetajate hinnang oma arvutialastele teadmistele.

Õpetajate üldine sotsiaalmeedia vahendite kasutamine on toodud välja joonisel 2. Kolm vastajat ei kasuta ühtegi etteantud sotsiaalmeedia vahendit.

Mobiiltelefoni kasutavad helistamiseks kõik 107 vastajat. Lühisõnumeid saadab mobiiliga 60% vastajatest. Internetti mobiilis kasutab 24% uurimuses osalejatest, pilte ja filme teeb mobiiliga 52% ning mängimiseks kasutab mobiili 14% vastajatest. Neli vastajat märkisid ära sektsiooni „muu“ ning lisasid, et kasutavad mobiili töövahendina, parkimiseks

Joonis 2 – Õpetajate sotsiaalmeedia kasutus.

ja õppetöö läbiviimiseks. Üks vastajatest tõi välja, et õpilased teevad video.

Õpetajatel paluti märkida, kui tihti nad kasutavad erinevaid etteantud vahendeid õpilaste, lapsevanemate ja kaastöötajatega suhtlemiseks. Kokkuvõtvalt on toodud tulemused tabelis 2.

Tabel 2 – Erinevad vahendid, mida õpetajad kasutavad õpilaste, lapsevanemate ja kaastöötajate /koolijuhtkonnaga suhtlemiseks. Tabelis toodud summeeritud õpetajate arv ja protsent, kes on märkinud vastuseks „iga päev“ või „iga nädal vähemalt korra“.

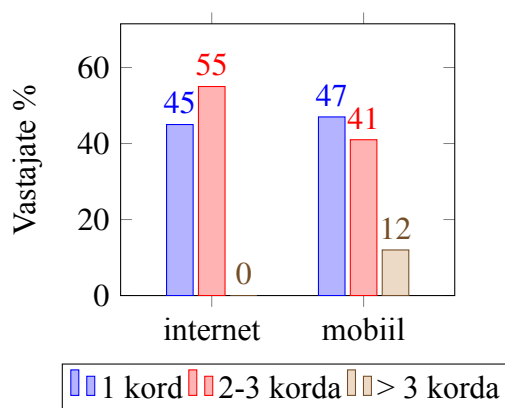
Vahend	Õpilastega		Lapsevanematega		Kaastöötajatega/koolijuhtkonnaga	
	Arv	Protsent	Arv	Protsent	Arv	Protsent
e-kiri	40	37	96	90	40	37
e-kool	76	71	77	72	76	71
lauatelefon	13	12	15	15	8	7
mobiiltelefon	48	45	70	65	44	41
sms	22	21	17	16	14	13
suhtlusportaal	31	29	25	23	5	4
kiirsõnumid	9	8	15	14	2	2
kodulehekül	6	5	0	0	3	3
blogi	5	4	1	0,9	2	2

Küberkiusamine.

11 (10%) õpetajat on kiusatud interneti vahendusel ja 17 (16%) õpetajat on kiusatud mobiiltelefoni vahendusel. Kõik vastajad, keda oli ka ühel korral küberkiusatud, loeti

küberkiusamise ohvrite hulka. Oluline on märkida, et neli vastajat märkis, et teda on kiusatud nii interneti kui ka mobiiltelefoni vahendusel. Seega hindas 22% (24) kõigist õpetajatest end küberkiusamise ohvriks mobiiltelefoni, interneti või mõlema vahendusel. Edasistes tulemustes on välja jäetud õpetajate vastused, kes on vastanud küberkiusamise kohta käivatele küsimustele vastusega „ei ole“.

Vastajatel paluti ka märkida kiusamise ajaline korduvus. Õpetajate hinnang küberkiusamise ajalisele korduvusele on toodud joonisel 3.

Joonis 3 – Õpetajate hinnang küberkiusamise ajalisele korduvusele interneti ja mobiiltelefoni vahendusel.

Õpetajate hinnangul ei küberkiusata neid statistiliselt oluliselt rohkem interneti vahendusel kui mobiili vahendusel (Wilcoxon'i märgitestiga $Z=-1,667$; $p>0,05$).

Õpetajatel paluti märkida nende küberkiusajad. Tulemused on toodud tabelis 3.

Tabel 3 – Õpetajate küberkiusajad nende endi hinnanguil.

Küberkiusaja	1 korra		2-3 korda		>3 korda		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Õpilane	8	29	4	14	1	4	13	46
Lapsevanem	4	14	5	18	1	4	10	36
muu	3	11	3	11	1	4	7	25
Kaastöötaja	1	4	1	4	0	0	2	7
Koolijuhtkond	1	4	1	4	0	0	2	7

Õpetajate hinnanguil leidis oluline erinevus kiusajate osas, kes neid küberkiusavad (Friedmani testiga $p<0,01$). Õpilased on õpetajate hinnangul enam küberkiusajateks võrreldes kaastöötajate ja kooli juhtkonnaga (mõlemal juhul Wilcoxon'i märgitestiga $Z=-2,961$; $p<0,01$). Õpetajate hinnangute võrdlemisel lapsevanemate ja õpilaste küberkiusajaks olemise vahel

statistiliselt olulist erinevust ei leitud (Wilcoxon'i märgitestiga $Z=-0,234$; $p>0,05$). Õpetajate hinnangul on lapsevanemad suurema tõenäosusega nende küberkiusajateks võrreldes kaastöötajate ja kooli juhtkonnaga (mõlemal juhul Wilcoxon'i märgitestiga $Z=-2,547$; $p<0,05$). Kõige väiksema tõenäosusega on õpetajate hinnangul kiusajaks kolleeg või kooli juhtkonna liige. Nende omavahelisel võrdlemisel statistilist erinevust ei leitud ($p>0,05$).

Järgnevas tabelis 4 on toodud välja õpetajate hinnangud erinevate vahendite kasutamisele nende küberkiusamiseks.

Tabel 4 – Vahendid, mida küberkiusatud õpetajate hinnangul nende küberkiusamiseks kasutatakse.

Küberkiusamise vahend	1 kord		2-3 korda		>3 korda		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
telefonikõne	6	25	7	29	1	4	14	58
e-kiri	5	21	4	17	1	4	10	42
kommentaarium	3	13	2	8	1	4	6	25
suhtlusportaalid	4	17	1	4	0	0	5	21
hääli	4	17	0	0	0	0	4	17
pilt	2	8	1	4	0	0	3	13
foorum	2	8	1	4	1	4	3	13
video	2	8	0	0	0	0	3	13
lühisõnum	1	4	0	0	1	4	2	8
piltsõnum	2	8	0	0	0	0	2	8
jututuba	1	4	0	0	0	0	1	4
blogi	1	4	0	0	0	0	1	4

Leidus oluline erinevus vahendite osas, millega õpetajaid nende hinnanguil küberkiusatakse (Friedmani testiga; $p<0,01$). Telefonikõne ja e-kiri on õpetajate hinnanguil kõige levinumad kiusamisvahendid. Nende omavahelisel võrdlemisel statistiliselt olulist erinevust ei leitud (Wilcoxon'i märgitestiga; $p>0,05$). Küll aga kasutatakse telefonikõne statistiliselt oluliselt enam õpetajate hinnanguil kommentaariumitest (Wilcoxon'i märgitestiga $Z=-2,072$; $p<0,05$) ning võrreldes ülejäänud vahenditega (Wilcoxon'i märgitestiga; $p<0,01$). Ükski õpetaja ei olnud märkinud e-kooli, kiirsõnumite ning videokõnede kasutamist nende küberkiusamiseks.

Õpetajatel paluti märkida etteantud küberkiusamise liikide hulgast need liigid, mida nende küberkiusamiseks on kasutatud. Tabelis 5 on toodud välja liigid, mida õpetajad märkisid.

Õpetajate hinnanguil leidis oluline erinevus küberkiusamise liikide osas, mida nende

Tabel 5 – Õpetajate hinnangud küberkiusamise liikidele, mida on nende kiusamiseks kasutatud. Protsendi arvutamisel on aluseks võetud 24 õpetajat, kelle hinnangul on neid küberkiusatud.

Küberkiusamise liik	1 kord		2-3 korda		>3 korda		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
sõimamine	7	29	3	13	4	17	14	58
kuulujuttude levitamine	3	13	2	8	1	4	6	25
ähvardamine	4	17	2	8	0	0	6	25
piinlikus olukorras pildistamine/filmimine	3	13	2	8	0	0	5	21
piltide/videote veebis levitamine	3	13	2	8	0	0	5	21
väljapressimine	1	4	2	8	1	4	4	17
muu	1	4	3	13	0	0	4	17
ignoreerimine	2	8	0	0	1	4	3	13
saladuste levitamine	2	8	0	0	0	0	2	8
privaatsuse rikkumine	1	4	1	4	0	0	2	8

küberkiusamiseks kasutatakse (Friedmani testiga; $p < 0,01$). Statistiliselt oluliselt rohkem kasutatakse õpetajate hinnanguil sõimamist võrreldes kuulujuttude levitamisega (Wilcoxon'i märgitestiga $Z = -2,149$; $p < 0,05$). Ka teiste uuritud küberkiusamise liikidega võrreldes kasutatakse õpetajate hinnanguil statistiliselt enam sõimamist (Wilcoxon'i märgitest $p < 0,01$).

Arutelu

Käesolevas uurimuses püstitati neli hüpoteesi. Esimene hüpotees väitis, et õpetajaid kiusatakse nende endi hinnangul enam interneti vahendusel kui mobiiltelefoni vahendusel. See hüpotees ei leidnud kinnitust. Antud uurimuse tulemused näitavad, et õpetajate küberkiusajad kasutavad nii mobiiltelefoni kui ka internetti võrdsel määral. Tulemus on vastuolus OCT (2007) uurimistulemustega. See võib tuleneda sellest, et praegusel ajal on internet ja mobiiltelefonid kombineeritud ning seda kombinatsiooni nimetatakse nutitelefoni. Interneti kasutamiseks ei pea omama arvutit ning kiusaja võib kasutada küberkiusamiseks interneti ja mobiili kombinatsiooni. Tuginedes sellele, et Eestis kasutab internetti 78,8% täisealisest elanikkonnast (Sikkut, 2012), siis võib olla tõenäoline ka see, et nende interneti kasutajate seas on ka neid, kes kasutavad internetti mobiilis. Nagu ka Gemius (2013) andmetest võib järeldada, et Eestis on oluliselt viimaste aastatega kasvanud nende inimeste osakaal, kes kasutavad interneti teistel seadmetel peale personaalarvuti. Ka antud magistritööst selgub, et ligi veerand õpetajatest kasutab mobiilset internetti.

Teiseks hüpoteesiks püstitati, õpilased on sagedamini õpetajate küberkiusajateks kui

täiskasvanud õpetajate hinnanguil. Hüpotees leidis osaliselt kinnitust. Statistiliselt oluline erinevus leidis hinnangute vahel, kus küberkiusajaks olid õpilased ning kaastöötajad ja kooli juhtkond; statistiliselt olulist erinevust ei leitud õpilaste ja lapsevanemate võrdlemisel. Uurimistulemustest võib järeldada, et lapsevanemad ja õpilased on õpetajate hinnanguil võrdsel määral nende küberkiusajateks. Antud tulemused on osaliselt kooskõlas Phippen (2011) uurimistulemustega, mille kohaselt on õpetajate hinnanguil õpilased kõige sagedamini nende küberkiusajateks. Samu tulemusi on näidanud ka teised uurimused (Kauppi & Pörhölä, 2012). Phippen (2011) uurimuses tõdeti ka lapsevanemate olulist rolli õpetajate küberkiusajatena, kuid samu tulemusi võrreldes antud magistratööga selles osas ei saadud. Antud uurimistulemused on ka vastuolus Kõiv (2006) õpetajate tavakiusamise uurimusega, milles lapsevanemad ei mänginud statistiliselt olulist rolli õpetajate kiusamises.

Kolmandas hüpoteesis väideti, et e-kirja kasutatakse õpetajate hinnanguil sagedamini nende küberkiusamiseks kui teisi küberkiusamise vahendeid. Hüpotees kinnitust ei leidnud. E-kirja ning teiste küberkiusamise vahendite vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud. Teistest vahenditest sagedamini kasutatakse vastajate hinnangul telefonikõnet. Antud tulemus on kooskõlas Phippen (2011) uurimistulemustega, kus sotsiaalmeedia kõrval toodi välja mobiiltelefonide kasutamise osatähtsus küberkiusamisel. Samuti Smith et al. (2006) tulemustega, milles kolme peamise küberkiusamise vahendite seas oli ka mobiilikõne. Uurimistulemused on aga vastuolus OCT (2007) tulemustega, mille kohaselt kasutatakse kõige enam õpetajate küberkiusamiseks e-kirju ja jututubasid. Selgitust tulemustele võib otsida vahendite loetelus, mida kasutatakse üldiseks suhtluseks õpilaste, lapsevanemate ning kaastöötajatega. Antud uurimustulemused viitavadki sellele, et just telefoni (nii tava- kui ka mobiili) kasutatakse suhtlemiseks rohkem kui e-kirju. Siiski on e-kiri telefonikõne kõrval üks peamisi küberkiusamise vahendeid, mida antud uurimuses osalenud õpetajate hinnanguil nende kiusamiseks kasutatakse. Oluline on märkida, et küberkiusamine leiab aset õpetajate hinnangul hoolimata vahenditest, mida selleks kasutatakse, kuna nende töö iseloom ja keskkond on kiusamiseks soosivad (Kauppi & Pörhölä, 2012).

Neljandaks hüpoteesiks püstitati, et sõimamist kasutatakse õpetajate hinnanguil sagedamini nende küberkiusamiseks kui teisi küberkiusamise liike. See hüpotees leidis kinnitust. Sõimamise ning teiste küberkiusamise liikide vahel leidis statistiliselt oluline

erinevus. Naruskov (2009) uurimistulemused näitasid, et sõimamist kasutatakse teistest küberkiusamise liikidest enam, kuid mitte statistiliselt oluliselt. Kuna varasemates uurimustes pole küberkiusamise liike põhjalikult eraldi vaadeldud, siis käesoleva magistritöö tulemusi on keeruline vaadelda teiste uurimuste taustal. Antud töö autor leiab, et sõimamine on selline küberkiusamise liik, mis on kõige otsesemalt ohvrile suunatud ning mille tuvastamine on ohvri jaoks kõige kergem. Sõimamist on interneti ja mobiiltelefoni vahendusel väga lihtne teostada.

Rakendatavus.

Kuna varasemalt pole Eestis õpetajate küberkiusamist töö autorile teada olevalt uuritud, siis antud magistritöö annab ülevaate sellest, et õpetajate hinnangul on tegemist reaalse probleemistikuga ning ligi neljandik antud uurimuses osalejatest tunneb ennast küberkiusamise ohvrina. Töö autor soovib koolidel ja koolitajatel töötada välja juhend õpetajatele tehnoloogia kasutamiseks suhtlemisel õpilaste, lapsevanemate ning kaastöötajatega, et kaitsta õpetajat võimalike ebameeldivate olukordade eest. Samuti on oluline, et juba küberkiusamise ohvriks langenud õpetajatel oleks võimalus pöörduda nõustaja poole, kes oleks pädev probleemi lahendama. Kui soovida õpetajate töö maksimaalset tulemuslikkust, siis tänapäeva maailmas peame õpetajaid tehnoloogia võimalike riskide eest oskama kaitsta, selleks on oluline kaasata koolid, koolitajad ning ka valitsus.

Eestis on varasemalt uuritud kiusamist töökohal, kuid antud töö autor soovib edaspidistesse uurimustesse kaasata ka küberkiusamise elemendi töökohal. Kuna õpilaste seas on küberkiusamine levinud probleem, siis tasuks uurida ka õpetajaid, kes on õpilastega tihedalt seotud.

Laiemate üldistuste tegemiseks soovib töö autor kaasata järgnevate uurimuste valimisse õpetajaid üle kogu Eesti. Õpetajate tööalaseks toetuseks on vaja teadmist, mis on täiskasvanute küberkiusamine ning kuidas see toimub. Küberkiusamise ohvrid saaksid abi seadustest ning küberkiusamise ohvrid koolis saaksid abi kooli poolt väljatöötatud reeglistikust, kuidas tänapäevast tehnoloogiat suhtlemiseks kasutatakse ning millised on tagajärjed selle väärkasutamisel. Seega oleks oluline, et koolid teadvustaksid probleemi ka

õpetajate seisukohast lähtuvalt.

Piirangud.

Magistritöös leidub mitmeid piiranguid. Lähtudes antud uurimuse andmete kogumise viisist ja uurimistulemustest võib töö piiranguks pidada valimi vähesust (107 õpetajat) ja sellest lähtuvalt oli vähe ka neid, keda küberkiusatakse. Ka õpetajate enesekohased hinnangud ei pruugi kirjeldada tegelikkust. See omakorda ei võimalda teha üldistusi õpetajate küberkiusatavuse, küberkiusajate, küberkiusamise vahendite ja liikide kohta. Tulemusi ei saa ka üldistada kõigile Eesti õpetajatele, kuna valimisse kuulusid Tartumaa ja Viljandimaa koolide õpetajad. Samuti võib piiranguks pidada veebipõhise ankeedi kasutamist, kuna sellele võisid jätta vastamata need õpetajad, kelle arvutioskused pole piisavad. Kuna vastamine toimus täielikult vabatahtlikkuse alusel, siis võis õpetajate motiveeritus vastata olla mõjutatud. Lisaks ankeedi vaid veebis kasutamisele võib pidada piiranguks ka seda, et ankeedi mitte piloteerimine võis viia madala valiidsuseni. Uurimisinstrumendi esimene küsimuste plokk oli madala reliaablusega, mis võib tuleneda küsimuste vähesusest selles plokkis.

Kokkuvõte

märksõnad: küberkiusamine, õpetajad, töökoht

Käesolevas magistritöös uuriti õpetajate langemist küberkiusamise ohvriteks. Töö eesmärgiks oli Tartumaa ja Viljandimaa koolide õpetajate näitel selgitada küberkiusamise levikut õpetajate seas nende endi hinnangutel, milliseid küberkiusamise liike ning vahendeid õpetajate hinnangutel nende küberkiusamiseks kasutatakse, kes on õpetajate hinnangul nende küberkiusajateks. Magistritöö koosnes teoreetilisest ja empiirilisest osast.

Tehnoloogia areng hõlbustab koolis õpetajate suhtlemist õpilaste, lapsevanemate ja kaastöötajatega. Kuid kiire tehnoloogiline areng on toonud esile ka negatiivsema poole - õpilased, lapsevanemad ja kaastöötajad kasutavad õpetajate vastu tehnoloogiat küberkiusamiseks. Kiusamine ei ole pelgalt miski, mis toimub ainult õpilaste vahel. See nüansirikas pahategu võib tabada igauht. Küberkiusamisel on oma kindlad tunnused nagu

anonüümsus ning võimalus, et kõik toimub väga laia publiku ees. Samuti on tehnoloogia tänapäeval kõigile kättesaadav ning selle kuritarvitamine ei ole väga keeruline ning tundub kohati isegi ahvatlev kiusaja jaoks.

Antud uurimustöös osalesid kümne Tartumaa ja kümne Viljandimaa kooli õpetajad. Kontingendiks kujunes 107 õpetajat, kellest 94% olid naised. Probleemi uurimiseks kasutati mõõtevahendina veebipõhist ankeeti. Magistritöös püstitati neli hüpoteesi: õpetajaid kiusatakse nende endi hinnangul enam interneti vahendusel kui mobiiltelefoni vahendusel; õpilased on sagedamini õpetajate küberkiusajateks kui täiskasvanud õpetajate hinnangute alusel; e-kirja kasutatakse õpetajate hinnanguil sagedamini nende küberkiusamiseks kui teisi küberkiusamise vahendeid; sõimamist kasutatakse õpetajate hinnanguil sagedamini nende küberkiusamiseks kui teisi küberkiusamise vahendeid. Statistiline analüüs ei kinnitanud esimest ja kolmandat hüpoteesi. Teine hüpotees sai osalise kinnituse ning neljas täieliku kinnituse.

Uurimustulemustest selgus, et 24 õpetajat (22%) küberkiusatakse mobiiltelefoni, interneti või mõlema vahendusel. 46% küberkiusatud õpetajatest märkis enda kiusajaks õpilase, 36% lapsevanema ning 7% kaastöötaja ning koolijuhtkonna. Õpetajad on kogenud ka küberkiusamist teiste inimeste poolt (25%). Levinuimad küberkiusamise vahendid on küberkiusatud õpetajate hinnanguil telefonikõne, e-kiri ja kommentaarium (vastavalt 58%, 42% ja 25%). Küberkiusamise liikidest oli kõige kasutatavam sõimamine (58%), järgnesid kuulujuttude levitamine (25%) ja ähvardamine (25%).

Käesoleva magistritöö tulemusi on keeruline üldistada kogu Eesti õpetajaskonnale. Siiski võib antud uurimistöö põhjal öelda, et õpetajate küberkiusamine on reaalne uurimisvaldkond, mis on pidevas arengus, mistõttu väärib see valdkond ka edaspidist uurimist. Kindlasti on tulevikus vaja töökohakiusamise valguses käsitleda eraldi ka töökoha küberkiusamist. Seda eriti just haridusvaldkonnas, mis kuulub kiusamise riskisektorisse. Õpetajate küberkiusamise probleemi ennetamiseks ja selle tagajärgede leevendamiseks on oluline teha teavitustööd, mis paneks haridussektori töötajaid ning ka õpilasi mõistma probleemi olulisust ning liikuma

koostööd tehes selles suunas, et selline nähtus praeguses ühiskonnas laiemalt ei süveneks.

Summary

keywords: cyberbullying, mobbing, teachers, workplace

The title of the present master's thesis is cyberbullying among teachers on the example of Tartu and Viljandi city and country school teachers' assessments. The aim of this thesis was to research the phenomena of teachers being the victims of cyberbullying. The main aim of the research was to explain the prevalence of cyberbullying among teachers, what kind of cyberbullying tools and types were used and who were the cyberbullies according to the opinions of teachers from Tartu and Viljandi. The research includes theoretical and empirical parts.

The development of technology facilitates the communication between school teachers and their students, parents and their co-workers. However the rapid improvement of technology has highlighted a more negative side - students, parents and co-workers use the help of technology to cyberbully teachers. Bullying is not just something that takes place among students. It can affect everyone. Cyberbullying has its special characteristics like anonymity and the possibility to have a large audience. Today technology is available to the most of us and misusing is not difficult, so it might seem tempting to those who want to do harm.

The research included the selection of all the teachers from ten schools in Tartu and ten schools in Viljandi. There were 107 teachers in the contingent, 94% of them were female. The research was carried out using only the web based questionnaire. Four hypothesis were put up: teachers are cyberbullied statistically more by internet than mobile phones, there are statistically more cyberbullies among students than among adults, e-mail is statistically more often used for cyberbullying than the other cyberbullying tools, flaming is statistically more often used compared to the other cyberbullying types. Statistical analysis didn't support the first and the third hypothesis, second hypothesis found partial support and fourth complete support.

Analysis of the data showed that there were 24 (22%) teachers who assessed that they

were cyberbullied. 46% of cyberbullied teachers' marked that the cyberbully was student, 36% marked that it was parent, and 7% that it was either co-worker or directorate. 25% of the cyberbullies were outside of the mentioned list. The most used cyberbullying tools were according to teachers opinions phone call, e-mail and commentaries (accordingly 58%, 42% and 25%). Among the cyberbullying types the most used ones were flaming (58%) followed by denigration (25%) and threatening (25%).

The results of the present master's thesis are hard to generalize to the situation among all the teachers in Estonia. Nevertheless, the results show that cyberbullying of teachers is real field of study, and deserves the attention of further studying. In the future it is important to expand research upon from workplace bullying also to workplace cyberbullying. Specially in educational sector because it is one of the bullying risk sectors. It is very important to inform everybody about the phenomena of teachers' cyberbullying. So it would be possible to prevent and relieve the consequences on teachers and educational system. Everyone in educational sector should understand the seriousness of the problem and collaborate to stop the spreading of cyberbullying.

Tänusõnad

Autor tänab kõiki koole, kes edastasid uurimuse küsimustiku õpetajateni. Samuti soovib autor tänada õpetajaid, kes vastasid küsitlusele, ilma õpetajate abita poleks antud uurimustöö valmimine võimalik olnud. Suured tänusõnad kõigile lähedastele toetuse eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kuupäev:

Allkiri:

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Diana Paal (sünnikuupäev: 04.08.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Küberkiusamise levik õpetajate seas Tartumaa ja Viljandimaa koolide õpetajate hinnanguil“, mille juhendaja on Piret Luik,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni; 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2014

Kasutatud kirjandus

- Ahlfors, R. (2010). Many sources, one theme: analysis of cyberbullying prevention and intervention websites. *Journal of Social Sciences*, 6(4), 513–520.
- Baruch, Y. (2005 jaan). Bullying on the net: adverse behavior on e-mail and its impact. *Information & Management*, 42(2), 361–371.
- Bauman, S. (2009 det). Cyberbullying in a rural intermediate school: an exploratory study. *The Journal of Early Adolescence*, 30(6), 803–833.
- Beale, A. V. & Hall, K. R. (2007). Cyberbullying : what school administrators (and parents) can do. *Clearing House*, 81(1), 8–13.
- Carbo, J. & Hughes, A. (2010). Workplace bullying: developing a human rights definition from the perspective and experiences of targets. *Working USA*, 13(3), 387–403.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6. väljaanne).
- Cusack, S. (2000). Workplace bullying: icebergs in sight, soundings needed. *The Lancet*, 356(9248), 2118–.
- Dzurec, L. C. & Bromley, G. E. (2012). Speaking of workplace bullying. *Journal of Professional Nursing*, 28(4), 247–254.
- Einarsen, S. (2000). Harassment and bullying at work: a review of the scandinavian approach. *Aggression and Violent Behavior*, 5(4), 379–401.
- En Kwan, G. C. & Skoric, M. M. (2012). Facebook bullying: an extension of battles in school. *Computers in Human Behavior*.
- Feinberg, T. & Robey, N. (2009). Cyberbullying: School leaders cannot ignore cyberbullying but rather must understand its legal and psychological ramifications. *Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review*, 74(7), 26–31.
- Gemius. (2013). *Pc vs. non-pc generated traffic*.
- Glasner, A. T. (2010). On the front lines: educating teachers about bullying and prevention methods. *Journal of Social Sciences*, 6, 535–539.

- Grading, P., Strohmeier, D. & Spiel, C. (2010). Definition and measurement of cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 4(2).
- Graham, S. (2010). What educators need to know about bullying behaviors. *Phi Delta Kappan*, 92(1), 66–70.
- Graham-Clay, S. (2005). Communicating with parents: strategies for teachers. *School Community Journal*.
- Hill, C. & Kearn, H. (2011). *Crossing the line: Sexual harassment at school*. American Association of University Women. Washington DC.
- Hinde, S. (1999). E-mail can seriously damage your health. *Computers and Security*, 18(5), 396–406.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129–156.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2010). *Uuri ja kirjuta* (E. Uuspõld, Toim.).
- Hubert, A. B. & van Veldhoven, M. (2001). Risk sectors for undesirable behaviour and mobbing. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10, 415–424.
- Juvonen, J. & Gross, E. (2008 sept). Extending the school grounds?—bullying experiences in cyberspace. *The Journal of school health*, 78, 496–505.
- Kauppi, T. & Pörhölä, M. (2012). School teachers bullied by their students: teachers' attributions and how they share their experiences. *Teaching and Teacher Education*, 28(7), 1059–1068.
- Keim, J. & McDermott, J. C. (2010 märts). Mobbing: workplace violence in the academy. *The Educational Forum*, 74, 167–173.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. OÜ Vali Press.
- Kowalski, R. M. & Limber, S. P. (2007 dets). Electronic bullying among middle school students. *The Journal of adolescent health: official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 41(6 Suppl 1), S22–30.

- Kowalski, R. M., Limber, S. P. & Agatston, P. W. (2008). *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Lutgen-Sandvik, P., Tracy, S. J. & Alberts, J. K. (2007 aug). Burned by bullying in the american workplace: prevalence , perception , degree and impact. *Journal of Management Studies*, 44(6), 837–862.
- Miller, J. D. & Hufstedler, S. M. (2009). Cyberbullying knows no borders. Teoses 'teacher education crossing borders: cultures, contexts, communities and curriculum' the annual conference of the australian teacher education association (atea), 28. juuni–1. juuli 2009. 'Teacher education crossing borders: Cultures, contexts, communities and curriculum' the annual conference of the Australian Teacher Education Association (ATEA). Albury.
- Monks, C. P., Smith, P. K., Naylor, P., Barter, C., Ireland, J. L. & Coyne, I. (2009). Bullying in different contexts: commonalities, differences and the role of theory. *Aggression and Violent Behavior*, 14(2), 146–156.
- Moran, C. (2011). Workplace bullying: a timely exploration of a timeless problem. Kõlastatud aadressil http://snl.depaul.edu/writing/C.&0Moran_AP.pdf.
- Naruskov, K. (2009). *Küberkiusamine kolme tartu linna ja kolme tartu maakonna kooli näitel* (phd, Tartu Ülikool, Tartu).
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: labels, behaviours and definition in three european countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129–142.
- O'Keeffe, G. S. & Clarke-Pearson, K. (2011 apr). *The impact of social media on children, adolescents, and families*. (clinical Nr 4). American Academy of Pediatrics.
- Olweus, D. (2003 märts). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60(6), 12–17.
- Ontario College of Teachers. (2007, 9. aug). *State of the teaching profession 2007: Annual ontario college of teachers survey of teachers*. Professionally Speaking.
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2006 apr). Bullies move beyond the schoolyard: a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169.

- Perren, S., Dooley, J., Shaw, T. & Cross, D. (2010 jaan). Bullying in school and cyberspace: associations with depressive symptoms in swiss and australian adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 4(28), 1–10.
- Pervin, K. & Turner, A. (1998). A study of bullying of teachers by pupils in an inner london school. *Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development*, 16, 4–10.
- Phippen, A. (2011). *The online abuse of professionals—research report from the uk safer internet centre*. South West Grid for Learning Trust.
- Privitera, C. & Campbell, M. A. (2009). Cyberbullying: the new face of workplace bullying? *CyberPsychology and Behavior*, 12(4), 395–400.
- Rigby, K. & Smith, P. K. (2011 apr). Is school bullying really on the rise? *Social Psychology of Education*, 14, 441–455.
- Riigikogu. (2014). Karistusseadustik. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022014006#para157b2>
- Seppo, I., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L. & Voitka, M. (2010, 6. jaan). *Psühhosotsiaalsete riskide levik eestis*. Tööinspektsioon.
- Ülevaade arvuti- ja internetikasutusest Eestis 2012. (2012). Külastatud 9. märts 2014, aadressil <http://valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm/e-riigist-i-riigiks/infoyhiskonna-arengu-hetkeseis/arvuti-ja-internetikasutus-eestis-2012>
- Slonje, R. & Smith, P. K. (2008 apr). Cyberbullying: another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147–154.
- Smith, P. K. (2009 jaan). Cyberbullying: Abusive relationships in cyberspace. *Zeitschrift für Psychologie / Journal of Psychology*, 217(4), 180–181.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. & Tippett, N. (2006 juuni). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*.
- Snell, P. A. & Englander, E. K. (2010). Cyberbullying victimization and behaviors among girls: applying research findings in the field. *Journal of Social Sciences*, 6(4), 508–512.
- Solberg, M. E., Olweus, D. & Endresen, I. M. (2007). Bullies and victims at school: are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77, 441–464.

- Spears, B., Slee, P., Owens, L. & Johnson, B. (2009 jaan). Behind the scenes and screens. *Zeitschrift für Psychologie / Journal of Psychology*, 217(4), 189–196.
- Sticca, F. & Perren, S. (2012). Is cyberbullying worse than traditional bullying? examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of bullying. *Journal of Youth and Adolescence*.
- Sullivan, K., Cleary, M. & Sullivan, G. (2004). *Bullying in secondary schools: what it looks like and how to manage it*. Paul Chapman Publishing.
- Vie, T. L., Glasø, L. & Einarsen, S. (2011). Health outcomes and self-labeling as a victim of workplace bullying. *Journal of Psychosomatic Research*, 70(1), 37–43.
- Willard, N. E. (2007a). Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. Külastatud 6. mai 2012, aadressil <http://www.csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>
- Willard, N. E. (2007b dets). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *The Journal of Adolescent Health: official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 41, 64–65.
- Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. J. & Ybarra, M. L. (2008). Online "predators" and their victims: myths, realities, and implications for prevention and treatment. *The American Psychologist*, 63(2), 111–128.

Lisa

Õpetajatele saadetud veebipõhine ankeet

Lugupeetud vastajad!

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on teada saada, kas õpetajatel on viimase 12 kuu jooksul olnud isiklikke kokkupuuteid kiusamise ühe alaliigi küberkiusamisega. Küsitlus on *anonüümne* ning teie antud vastuseid kasutatakse *vaid uurimistöö eesmärgil* ning *üldistatud kujul*.

Küberkiusamine leiab aset sellises olukorras, kus üks või mitmed inimesed pikema perioodi jooksul *mobiiltelefonide* ja/ või *interneti* vahendusel kahjustavad teist inimest. Küberkiusata saab teksti, pildi, video ning heli/ hääle vahendusel.

Hetkeolukorra kaardistamine võimaldab tõhustada teemakohaseid koolitusi nii esmaõppe kui ka täiendkoolituse osas. Uurimustulemused aitavad pöörata laiemalt ühiskonna tähelepanu, aga ka kitsamalt haridusvaldkonna inimeste tähelepanu õpetajate väärdkohtlemisele, mis võib viia üldise haridustaseme languseni.

Kontakt:

- Diana Paal
- diana.paal@hotmail.com

1. Kuidas hindate oma arvutialaseid, kaasa arvatud internetialaseid, teadmisi?

- väga head
- head
- keskmised
- alla keskmise
- halvad

2. Milliseid järgnevatest interneti suhtlusvahenditest kasutate? Märkige kõik sobivad variandid.

- Facebook
- Google+
- Orkut
- Rate
- Odnoklassniki
- MySpace
- Twitter
- Veebipäeviku pidamine (blogi)
- Veebifoorum (-id)
- Youtube või teised videoportaalid
- Piltide jagamiseks mõeldud keskkonnad (Fotki, Flickr, Picasa)
- Kiirsõnumi programmid (MSN, Skype, Viber jms)
- muud (täpsustage)

3. Milleks kasutate mobiiltelefoni? Märkige kõik sobivad variandid.

- internetis käimiseks
- tekst- ja/ või piltsõnumite saatmiseks
- helistamiseks
- pildistamiseks/ filmimiseks

- mängimiseks
- muu (täpsustage)

4. Kui tihti kasutate järgmisi vahendeid õpilastega suhtlemiseks? Märkige sobiv vastus.

Vahendid	Mitte kunagi	Harvem kui kord kuus	Vähemalt Kord kuus	Iga nädal vähemalt korra	Iga päev
e-kirju					
e-kooli					
lauatelefoni					
mobiiltelefoni					
tekstsõnumeid					
suhtlusportaale (nt Facebook'i suhtlusgrupid)					
kiirsõnumiprogramme (nt Skype, MSN, jms)					
klassi kodulehekülge					
veebipäevikut (blogi)					

5. Kui tihti kasutate järgmisi vahendeid teiste õpetajate või kooli juhtkonnaga suhtlemiseks?

vahendid	mitte kunagi	harvem kui kord kuus	vähemalt kord kuus	iga nädal vähemalt korra	iga päev
e-kirju					
e-kooli					
lauatelefoni					
mobiiltelefoni					
tekstsõnumeid					
suhtlusportaale (nt Facebook'i suhtlusgrupid)					
kiirsõnumi programme (nt Skype, MSN jms)					
klassi kodulehekülge					
veebipäevikut (blogi)					

6. Kui tihti kasutate järgmisi vahendeid lapsevanematega suhtlemiseks? Märkige sobiv vastus.

vahendid	mitte kunagi	harvem kui kord kuus	vähemalt kord kuus	iga nädal vähemalt korra	iga päev
e-kirju					
e-kooli					
lauatelefoni					
mobiiltelefoni					
tekstsõnumeid					
suhtlusportaale (nt Facebook'i suhtlusgrupid)					
kiirsõnumi programme (nt Skype, MSN jms)					
klassi kodulehekülge					
veebipäevikut (blogi)					

7. Kas teid on kiusatud:

	ei ole	on 1 korra	on 2-3 korda	on sagedamini kui 3 korda
interneti vahendusel				
mobiiltelefoni vahendusel				

Juhul kui valisite küsimuse number 7 mõlemaks vastusevariandiks „ei ole“ , siis liikuge edasi küsimuse number 11 juurde*

8. Kes on teid interneti või telefoni vahendusel kiusanud? Märkige sobiv vastus.

	ei ole	on 1 korra	on 2-3 korda	on sagedamini kui 3 korda
lapsevanem(-ad)				
õpilane(-sed)				
kaastöötaja(-d)				
kooli juhtkond või selle liikmed				

9. Kuidas on teid interneti või mobiiltelefoni vahendusel kiusatud? Märkige sobiv vastus.

	mitte kunagi	on 1 korra	on 2-3 korda	on sagedamini kui 3 korda
mulle on saadetud vihase ja vulgaarse sisuga e-kirju või sõnumeid				
olen saanud vihase või vulgaarse sisuga telefonikõnesid				
olen kogenud interneti või mobiiltelefonide vahendusel väljapressimist				
minust on levitatud kuulujutte				
minu saladusi on avalikult edasi räägitud				
minu privaatsust on rikutud (näiteks minu salasõnade ja paroolide vahetamine/ varastamine, minu teesklemine jms)				
mind on ähvardatud				
mind on ignoreeritud (pole kaasatud mõnda veebigruppi, arvamusi/ sõnumeid on veebikeskkonnas ignoreeritud, telefonikõnesid on blokeeritud)				
mind on mobiiltelefoniga pildistatud või filmitud ebameeldivas olukorras				
minust on internetis või mobiiltelefonide vahendusel levitatud ebameeldivaid pilte/ videosid				

10. Milliseid vahendeid järgmistest on kasutatud teie kiusamiseks internetis või mobiiltelefoniga? Märkige sobiv vastus.

	ei ole	on 1 korra	on 2-3 korda	on sagedamini kui 3 korda
e-kirju				
e-kooli				
jututuba (-sid)				
foorumit (-eid)				
veebipäevikut (blogi)				
videosid				
pilti (-e)				
kiirsõnumprogramme (nt MSN, Skype)				
suhtlusportaale (nt Orkut, Facebook)				
kommentaariumit (-eid)				
SMS-i (tekstsõnum)				
MMS-i (piltsõnum)				
telefonikõnet				
videokõnet				
mobiiliga tehtud pilti (-e)				
mobiiliga tehtud videot				
salvestatud kõnet/häält				

11. Sugu

- naine
- mees

12. Vanus

- kuni 25
- 26 – 29
- 30 – 39
- 40 – 49
- 50 – 55
- üle 55

13. Mitu aastat olete olnud koolis õpetaja?

- alla 5 aasta
- 6-15 aastat
- üle 15 aasta

14. Millise piirkonna koolis töötate?

- linnakoolis
- maakoolis
- nii linna- kui ka maakoolis

15. Millistes klassides tunde annate? Märkige kõik sobivad variandid.

- 1-3 klassis
- 4-6 klassis
- 7-9 klassis
- 10-12 klassis

16. Milliseid aineid õpetate? Märkige kõik sobivad variandid.

- reaalsained
- loodusained
- humanitaarsed
- oskusained

Täna teid vastamast!